

Araştırma Makalesi / Research Article

ATATÜRK'ÜN TÜRK KADININA BAKIŞI: ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ'NİN MUHTEVA ANALİZİ

Ayşe BEDİR¹

Öz

Ulusal bağımsızlık mücadelesinin haklılığını, Türk İnkılabını ve Cumhuriyet rejimini hem Türk milletine hem dünya kamuoyuna anlatmak, tanıtmak ve kurtuluş ve kuruluşun belleğini gelecek kuşaklara aktarmak gayesine hizmet eden *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi için mühim bir eserdir. Türk devriminin ve modernleşmesinin önemli ayaklarından biri olarak kadın konusunun, Atatürk'ün düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırma, söylev ve demeçlerinde Atatürk'ün Türk kadınına bakışını ve dolayısıyla erken Cumhuriyet döneminin kadına yönelik politikalarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada, *kelime kullanım sıklığı* ve *anahtar kelime bağlamı* tekniği kullanılarak muhteva analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu tekniklerle elde edilen nicel ve nitel veriler araştırmanın objektif karakteri açısından önem taşıırken anahtar kelimelerin geçtiği daha geniş bağlamların incelenmesi ve mesajın kodaçımı/alıcı odaklı içerik analiziyle de ulaşılan sonuçların güvenilirliği ve nesnelliliği teyit edilmiştir. İçtimai heyetin oluşumunda milli menfaatlere ve milli terbiyeye uygun yeni nesli yetiştirme görevini üstlenen Türk kadınına, Türk erkeğiyle birlikte içtimai, ilmi, iktisadi, askeri ve siyasi hayatın her alanında asrın icabına uygun bir şekilde medenileşme sürecinde eşit bir şekilde mesai ortak kılmak bu araştırmanın öne çıkan bulgularındandır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi için ana kaynak ve başvuru eseri niteliği taşıyan *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* yanında, TBMM Zabıt Cerideleri, TBMM Gizli Celse Tutanakları ve konuyla ilgili literatür çalışmanın kaynakları arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk'ün söylev ve demeçleri, Türk kadını, muhteva analizi, anahtar kelime bağlamı, kelime kullanım sıklığı.

ATATÜRK'S POINT OF VIEW ON THE TURKISH WOMEN: CONTENT ANALYSIS OF ATATÜRK'S SPEECHES AND STATEMENTS

Abstract

Atatürk's Speeches and Statements, which serves the purpose of explicating, and introducing the legitimacy of the national independence struggle, the Turkish Revolution, and the Republican regime to both the Turkish nation and the world public opinion, and transferring the memory of the liberation and foundation to the future generations, is a significant work for the history of the National Struggle and the history of the Republic of Turkey. Considering that the women issue which is one of the essential pillars of the Turkish revolution and modernization has an important place in the intellectual world of Atatürk, this research has been carried out to determine Atatürk's point of view on the Turkish women in his speeches and statements, and hence, the policies towards women of the early Republican period. In the survey, the content analysis method has been used by utilizing the *word frequency* and *keyword context technique*. While the quantitative and qualitative data obtained by these techniques are important in terms of the objective character of the research, the reliability, and objectivity of the results acquired by examining the broader contexts in which the keywords are present and by analyzing the decoding/recipient-oriented content of the message have been confirmed. One of the prominent findings of this research is to equalize the Turkish women, who set forth on the duty of raising the new generation in pursuance of the national interests and national training in the constitution of the social formation, together with the Turkish men equally in all spheres of social, scientific, economic, military and political life in accordance with the age in the civilizing process. In addition to *Atatürk's Speeches and Statements* which is the main source and reference work for the history of the Republic of Turkey, the Minutes of the Turkish Grand National Assembly, the Secret Session Minutes of the Turkish Grand National Assembly, and the related literature are among the sources of the study.

Keywords: Atatürk's speeches and statements, Turkish women, content analysis, keywords context, word frequency technique.

¹ Dr. Yüksek Kurum Uzmanı, Türk Tarih Kurumu, a.bedir34@gmail.com, ORCID 0000-0003-0443-4570.

Başvuru Tarihi (Received): 01.02.2023 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.04.2023

Giriş

İstiklâl Savaşı'nın kazanılması ve yeni devletin kuruluşuyla birlikte Türk inkılabının fiili ve fikri temellerinin sahibinin sözlerinden oluşan *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, kurtuluş ve kuruluşun belleğini gelecek kuşaklara aktaran Milli Mücadele döneminin tarihi ve Cumhuriyet tarihi için önemli bir eserdir.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk devrimini ve yeni rejimi, içerde ve dışarda anlatmak, açıklamak, tanıtmak ve benimsetmek amacıyla Atatürk'ün nutuk ve demeçlerini Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün bir araya getirdiği bir eserdir. Atatürk'ün fikirlerinin bütünlük içinde kavranmasına, eserin ihtiva ettiği konulardaki düşüncelerinin seyrinin; aynı konudaki farklı bakış açılarının sebeplerinin anlaşılmasına katkıda bulunan kısacası erken Cumhuriyet döneminin bir günlüğü olarak Kurtuluş Savaşı, inkılaplar, Atatürkçü düşünce sisteminin araştırılmasında yakın dönem Türkiye tarihi için önemli bir başvuru kaynağı olma özelliğini taşımaktadır Nutuk'ta yer almayan metinlerden oluşan eser; Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Kurultaylarında Atatürk'e ait söylev ve demeçleri, yurt içinde, Türk ve yabancı basına verdiği demeçleri, Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşunun ilk dönemleriyle ilgili Atatürk'ün tamim, telgraf ve beyannamelerinin derlenmesiyle meydana getirilmiştir (Bolat, 2011: V, 29, 38-39). Nutuk'ta yer almayan konuşmaları içeren eser, bu yönüyle Atatürk'ün *Büyük Nutuk*'unu da tamamlamaktadır. Nitekim Atatürk'ün nutuk ve demeçleri konusunda Afet İnan'ın (1969: 5-6), Türk devriminin rotasını çizmesi için Atatürk'ün düşünce hayatının takip edilmesi, kaynağını istiklâl hareketinin içinden alan inkılap konularının, Atatürk'ün söylevleriyle kamuoyunu şekillendiren tutumunun incelenmesi gerektiği konusundaki sözleri de eserin üzerinde neden çalışma yapılması gerektiğini sarih bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bütün bu nitelikleri düşünüldüğünde *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* üzerine bazı çalışmalar yapılmışsa da hem yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşmesinin önemli bileşenlerinden biri olarak Türk kadının konumu hem de Türk devriminin çok yönlü olarak değişim ve dönüşüme uğrattığı önemli bir konu olarak Türk kadını üzerine muhteva/içerik analizi yöntemi kullanılarak şimdiye kadar bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Bu çalışma, Atatürk'ün pek çok alanda fikirlerinin izlenebileceği ana kaynak olma vasfını taşıyan bu söylev ve demeçler üzerinde Atatürk'ün Türk kadınına bakışını incelemek amacıyla yapılmıştır. Devrimin uygulama alanına giren konuların Atatürk'ün söylev ve demeçlerinin kamuoyu oluşturmadaki rolü göz önüne alındığında modernleşen Türkiye'nin görünen bir yüzü haline gelen kadın konusunun da Atatürk'ün düşünce dünyasında önemli bir yere sahip olduğu gerçeğinden hareketle bu çalışmada, Atatürk'ün Türk kadınına bakışı konusu ele alınmıştır. Bu çalışmayla konuşma ve demeçlerde, Milli Mücadele yıllarından başlayarak vefatına kadar olan tarih aralığında, Atatürk'ün Türk kadınıyla ilgili görüşleri, kadınına bakışı, kadın meselesiyle ilgili hangi konuların daha fazla ön plana çıktığı ve hangi bağlamlarda kullanıldığı bizzat Türkiye Cumhuriyeti tarihi için başvuru kaynağı niteliği taşıyan eser üzerinden irdelenmiş olacaktır. Çalışmada, içerik analizi/ kavram analizi yöntemiyle nicel ve nitel bir araştırma tekniğinin kullanılması, araştırmanın objektif karakteri açısından önem taşıırken ve bu teknikle elde edilen verilerin daha geniş bağlamlar için mesajın kodaçımı/alıcı odaklı içerik analizi ile de bu nicel ve nitel verilerin doğruluğunu teyit edecektir.

1. Yöntem

Muhteva analizinin tarihi kökenleri, kutsal metinlerin anlamlandırılmasında ve yorumlanmasında kullanılan hermeneutik yöntemine dayanır. Hans-Georg Gadamer² terimin, en yalın şekilde, başka

² Gadamer, *Truth and Method* adlı eserinde, Heidegger'in açıklamalarından hareket ederek onun tarihsel hermeneutiğe ontolojik bir bakış açısıyla yaklaşımından ziyade terimin tarihsel gerçeklik olarak ele alınması gerektiğini ifade eder. Heidegger'in terimle ilgili açıklamalarını incelediğinde onun, hermeneutik döngünün fasit bir daireye indirgenmemesi gerektiğini, herhangi bir şeyin bilinen ilk anlamında saklı/örtük olduğunu; bu olasılığın, ilk, son ve sabit bir iş olarak asla hayali ve popüler kavramlar tarafından

bir dünyada üretilmiş anlamların başka bir dünyada bağlamının anlamlandırılması ve çevrilmesini ifade ettiğini, kutsal olanın insanların anlayacağı şekle düşürülerek açıklanması olduğunu belirtir (Özlem, 1995: 11-12). Yorumbilim anlamına gelen hermeneutik, tarih bilimi için tarihsel bir kaynağın, bir yöntem çerçevesinde gerçeğe en yakın şekilde yorumlanarak ortaya konması biçiminde tanımlanabilir (İnalçık, 2002: 13-14). Bu yöntem, Batı'da Reform hareketleriyle birlikte hız kazanmış, genel geçer bir anlama ve açıklama sistemi anlamında Friedrich Schlegel tarafından ilk kez kullanılmıştır. Felsefe etkinliğinde bu yöntemin kullanılması ise Wilhelm Dilthey'e³ kadar uzanmaktadır. İslam dünyasında ise hermeneutiğin, Halil İnalçık (2002: 19-20) Batı'dan yüzyıllar önce İslâm alimleri tarafından Kur'an ve hadislerin tespitinde kullanılan eleştirel usullerin (sahîh râvilerin tespiti ve dil eleştirisi) daha sonra kullanılacak gerçek anlamda bir metin kritiği metodolojisi için zemin oluşturduğunu ve İslâmî ilimlerin bu yöntemi kullanarak oluşturdukları hukuk sisteminin, Joseph Schacht'ın⁴ ifadesiyle çağdaş dünyaya İslâm'ın devrettiği önemli bir katkı olduğunu ifade eder.

Muhteva analizi siyaset bilimi, sosyal psikoloji, gazetecilik, iletişim araştırmaları, siyasi propaganda analizi, tüketici araştırmaları gibi pek çok bilim dalı ve araştırma için kullanılan bir yöntem olup farklı tanımları yapılmıştır. Berelson, Fearing, Holsti, Paisley, Budd, Thorpe, Donehow, Kerlinger, Laswell gibi pek çok isim tarafından yapılan tanımlamaların bazılarında Harold H. Kassarjian (1977: 8-9) çalışmasında yer vermiştir. Bu tanımlamalardan bazıları şöyledir:

İçerik analizi, iletişim içeriğinin objektif, sistematik, nicel olarak ortaya koyulmasını sağlayan bir araştırma tekniğidir.

Nesnel olarak tanımlanmış kriterlerle varılan yargıların ya da açıklamaların bazı özel koşullar altında gösterilmesidir.

İletişim mesajlarının bilimsel analizlerle sistematik ve daha geniş bağlamlarda analiz edilmesidir.

Kassarjian'ın da ifade ettiği gibi bu tanımların ortak özelliklerine bakıldığında içerik analizi yönteminin nesnel, sistematik ve nicel niteliklerinin ön plana çıktığı görülür.

Muhteva analizini sistematik ve detaylı olarak kullanan kişi Amerikan siyaset bilimcisi ve iletişim teorisyeni Harold Laswell'dir⁵. Siyasi ve askeri konular için İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle propaganda faaliyetleri için bu yöntemden istifade edilmiş, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren psikanaliz, etnoloji, filoloji ve tarih gibi bilimsel alanlarda da yaygınlaşmaya başlamıştır (Bilgin, 2000: 3; Uzun, 2005: 8).

Muhteva analizinin Cumhuriyet tarihi araştırmaları için kullanımını inceleyen Fatma Acun (2005: 27-28), bu yöntemin, metin içinde seçilen bazı sözcük ya da kavramların varlığını, kullanım sıklıklarının, aralarındaki ilişkileri tespit için kullanılan bir metot olduğunu, bu metotla yazılı metinlerin alıcılara iletmek istediği mesaj, metnin yazarı ve metnin yazıldığı dönemle ilgili bilgi edinilebileceğini belirtir.

sunulan bir ön seviye dayanmadığını, daha ziyade ön-yapıların bilimsel temayı güvenilir hale getirmek için anlaşıldığında yorumlanabileceğini belirttiğine dikkat çeker. Gadamer, kendisi de herhangi bir metni anlamak için o metnin anlamına nüfuz ettikçe, devamlı yenilenen ön-izdüşüm üzerinde çalışarak o şeyin ardındaki anlamın anlaşılabilirliğini vurgular (Gadamer, 1994: 264-267). Hermeneutiğin kapsamı, işlevi ve evrenselliği hakkında Gadamer'in bir başka çalışması için bk. Gadamer, 1977.

³ Dilthey (2005) anlamanın, insanın kendini aşarak başkalarına ait tinsel durumları bizzat deneyimleyerek kavranabileceğini, bunun ise tarih bilincinin değişen yöntemleriyle gerçekleşebileceğini belirtir. Resmi evrakların, yazılı dokümanların eleştirel bir işlemde geçirilmesi ve tefsiri de tarihin akışı içinde devingen şekilde yeni yöntemler geliştirir. Yazılı olanın yorumlanması filoloji bilimine zemin hazırlar. Bu yorumlama işlemi ise hermeneutik yöntemdir.

⁴ Schacht (1964), ana olarak tarihî ve sistematik olarak iki kısımda ele aldığı *An Introduction to Islamic Law* adlı eserinde, İslâm hukukunun düşünsel zeminleri ve tarihini inceler.

⁵ Laswell'in bu konuyla ilgili çalışmalarından bazıları şunlardır: Prussian Schoolbooks and International Amity (1925), World Politics and Personal Insecurity (1935), Doroty Blumenstock'la birlikte World Revolutionary Propaganda: A Chicago Study (1989), Nathan Leites vd. Language of Politics: Studies in Quantative Semantics (1949), The Qualitative and the Quantative in Political and Legal Analysis (1961).

Gerek nitel gerek nicel analiz için muhteva analizi yapılırken izlenmesi gereken işlem sıralaması şöyledir:

Araştırma sorusunun belirlenmesi (hipotez ya da hipotezlerin tespiti)

Örneklem birime karar verilmesi/metnin seçilmesi (sınırlandırma)

Kodlanacak kelime/kavramlara karar verme

Analiz yöntemini belirleme (kelime/kavramların bağlamlarına/anahtar kelime bağlamı, kelime/kavram kullanım sıklıklarına ve varlık ya da yokluklarına karar verme)

Metnin/ verilerin kodlanması

Kodlanan verilerin tahlili (Acun, 2005: 29; White ve Marsh, 2006: 30)

Aaron Ahuvia (2001: 140), teorik ve pragmatik konuları hedef alan muhteva analizi yöntemi için, metnin içerik analizinin yeterlilik kapasitesini geliştirmek üzere geleneksel içerik analizine alternatif olarak yorumlayıcı ve alımlama temelli içerik analizlerini de yöntemsel olarak metoda eklenen modellemeler arasında sunar. Ahuvia bu çalışmada, geleneksel metodu tamamlamak üzere yorumlayıcı ve alımlama temelli olmak üzere iki metodoloji daha önerir. Bu iki tekniğin uygulanması bakımından kullanıcı esneklik; tekniklerden her birini ayrı ayrı kullanabileceği gibi her ikisini bir arada da kullanabilir.

Özellikle 1960'lı yıllardan sonra bilgisayarın yazılı veriler için bir araç olarak kullanılması verilerin çözümlenmesi, saklanması ve düzenlenmesi olanakları da artırmıştır. Bilgisayar teknolojilerinin sağladığı bu imkanlar muhteva analizinin de uygulanmasını kolaylaştırmış, yaygınlaşmasını sağlayarak daha güvenilir sonuçların elde edilmesine katkı sağlamıştır (Meunier, Rolland ve Daoust, 1976: 281).

Bu çalışmada Atatürk'ün Türk kadınına bakışını inceleyebilmek için muhteva analizi yönteminin *anahtar kelime bağlamı tekniği* ve *kelime kullanım sıklığı tekniği* kullanılacaktır. Anahtar kelime bağlamı ile metinde kodlanacak kelime/kavramın geçtiği farklı bağlamlardaki kullanımı tespit edilecek, kelime kullanım sıklığı ile kelime/kavramın analize tabi tutulan metinde kullanım sayısı tespit edilecektir. Anahtar kelime ile kodlanan kelime kavramların metinde kullanıldığı farklı bağlamlar üzerinden tematik kategoriler oluşturulmasına ve elde edilen nitel sonuçlar üzerinden, kelime kullanım sıklığı ile ortaya çıkan nicel veriler ise elde edilen sayısal sonuçlar üzerinden yorum ve çıkarımlar yapılmasına imkân sağlayacaktır. Araştırmada ana olarak anahtar kelime bağlamı üzerinden elde edilecek bulgular kullanılırken, bu yöntemin nesnelliğini ve güvenilirliğini teyit etmek üzere kelime kullanım sıklığı tekniği kullanılmış olacaktır.

2. Araştırma Konusu ve Konunun Sınırlandırılması

Çalışma, Atatürk'ün Türk kadınına bakışını incelemek amacıyla *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nin* muhteva analizini içermektedir. Söz konusu söylev ve demeçler, Türk İstiklâl Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve yeni devletin pek çok alanda yeniden yapılandığı, Türk devriminin gerçekleştiği dönem hakkında önemli bir kaynak niteliği taşıması bakımından öneme sahiptir. Ayrıca, Atatürk'ün pek çok konu hakkındaki düşünceleri ve Türk inkılabının fikrî zeminleriyle ilgili fikir vermesi bakımından da dikkate değerdir. Atatürk'ün düşünce dünyasında önemli bir yeri olan ve Türk inkılabının değişim ve dönüşüme uğrattığı konulardan biri de Türk kadınının statüsüdür. Bu araştırmayla, Selanik'te Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin kuruluşundan ama esas itibarıyla Erzurum Kongresi'nden başlayarak vefatına kadar olan dönemde, Atatürk'ün Türk kadınıyla ilgili görüşleri, kadına bakışı, söylev ve demeçlerde kadın meselesiyle ilgili hangi temaların öne çıktığı ve hangi bağlamlarda kullanıldığı Cumhuriyet tarihi için başvuru kaynağı niteliği taşıyan onun söylev ve demeçleri üzerinden incelenecektir. Aynı zamanda bu inceleme, Türkiye Cumhuriyeti'nin kadına yönelik politikaları ve yönü hakkında da fikir verecektir.

Bu araştırmanın sınırları, 1906-1938 tarih aralığını kapsamaktadır. Bu tarih aralığı, Atatürk'ün 1906 tarihli konuşma haricinde, ağırlıklı olarak Milli Mücadele ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarını başka bir ifadeyle Atatürk dönemini ihtiva etmektedir.

3. Muhteva Analizine Tabi Tutulacak Metin (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*)

Bu çalışmada, 2006 yılında Atatürk Araştırma Merkezi (ATAM) tarafından hazırlanıp yayımlanan *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III* ⁶ adlı eser esas alınmıştır. *ASD I*'de yer alan 24.4.1336 ve 1.11.1938 tarihleri arasında Atatürk'ün TBMM'de yaptığı yirmi adet yasama yılı açış konuşmaları için TBMM Zabıt Ceridelerindeki kayıtlar kullanılmıştır (Bk. Ek 1). Yine bu çalışmanın bulguları çerçevesinde metinde öne sürülen argümanları desteklemek üzere yasama yılı açış nutukları yanında TBMM Zabıt Cerideleri, Gizli Celse Zabıtlarından da istifade edilmiştir.

ASD I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) tarafından hazırlanan Nimet Arsan tarafından derlenip 1961'de 2. baskısı yapılan *ASD III* adlı esere, 1971'de Sadi Borak ile Utkan Kocatürk'ün derleyip hazırladığı *ASD V* adlı eserlerdeki demeç ve görüşmeler eklenmek suretiyle yayımlanmıştır. 1919-1938 yıllarını kapsayan bu cilt, Atatürk'ün TBMM ve CHP Kurultaylarındaki söylev ve demeçlerinden oluşmaktadır. 1906-1938 tarih aralığını kapsayan *ASD II*, 1959 yılında 2. baskısı yapılan Nimet Arsan tarafından derlenen *ASD II adlı esere*, 1971'de Sadi Borak ve Utkan Kocatürk tarafından derlenerek TİTE tarafından yayımlanan *ASD V* adlı eserdeki TBMM ve CHP Kurultayları dışında yurdun çeşitli yerlerinde yaptığı konuşmalar ilave edilerek yayımlanmıştır. 1918-1937 tarihleri arasındaki yılları ihtiva eden *ASD III*, 1961 yılında 2. Baskısı yapılan ve Nimet Arsan tarafından derlenen *ASD I*, adlı esere 1971'de Sadi Borak ile Utkan Kocatürk tarafından derlenerek yayınlanan *ASD V* adlı eserdeki Türk ve yabancı gazete muhabirlerine Atatürk tarafından verilen demeçler eklenerek yayımlanmıştır.

ASD I, Erzurum Kongresi'ni (23 Temmuz 1919) açış konuşmasıyla başlamış beşinci dönem dördüncü toplantı yılının açılışında Başvekil Celâl Bayar tarafından Atatürk adına okunan 1 Kasım 1938 tarihli konuşma ile tamamlanmıştır. *ASD II*, 1906 tarihli Hakkı Baha Pars'ın evinde Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selanik'te şubesini kurarken yaptığı konuşma ile başlamış Cumhuriyet Bayramının on beşinci yılı münasebetiyle Ankara Hipodromu'nda Celal Bayar tarafından okunan 29 Ekim 1938 tarihli konuşma ile nihayete ermiştir. *ASD III* ise Vakit gazetesi muhabirine verilen 18 Kasım 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulanma tarzı, bu konuda millete düşen görev ve Mebusan Meclisi'nin milleti temsili konusundaki demeçle başlamış Hatay'ın bağımsızlığı hakkında *Ulus* gazetesine verilen 1 Aralık 1937 tarihli demeçle tamamlanmıştır.

ASD'de yer alan nutuk ve konuşmalar, Erzurum ve Sivas Kongresi, Kuvayı Milliye, cephelerdeki durum, muharebeler, zaferler, antlaşmalar, İtilaf Devletleri ve çevre ülkelerle olan münasebetler gibi mütarekeden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan süreçte yaşanan ve Cumhuriyet'in ilanından sonra yaşanan iç ve dış siyasi olaylar, inkılaplar ve kanunlar hakkında yurt gezileri sırasında ve Meclis'te yaptığı konuşmalar, yasama yılı açış konuşmaları, CHP Kurultayları açılışları ve cumhurbaşkanlığına seçilmesi münasebetiyle yaptığı konuşmaları, çeşitli ülkelerin elçilerinin söylevlerine verilen cevaplar, il temsilcileriyle konuşmalar, öğretmenler, gençler ve çocuklarla konuşmalar, Türk Ocakları ve Halkevleri'nde yapılan konuşmaları ihtiva etmektedir.

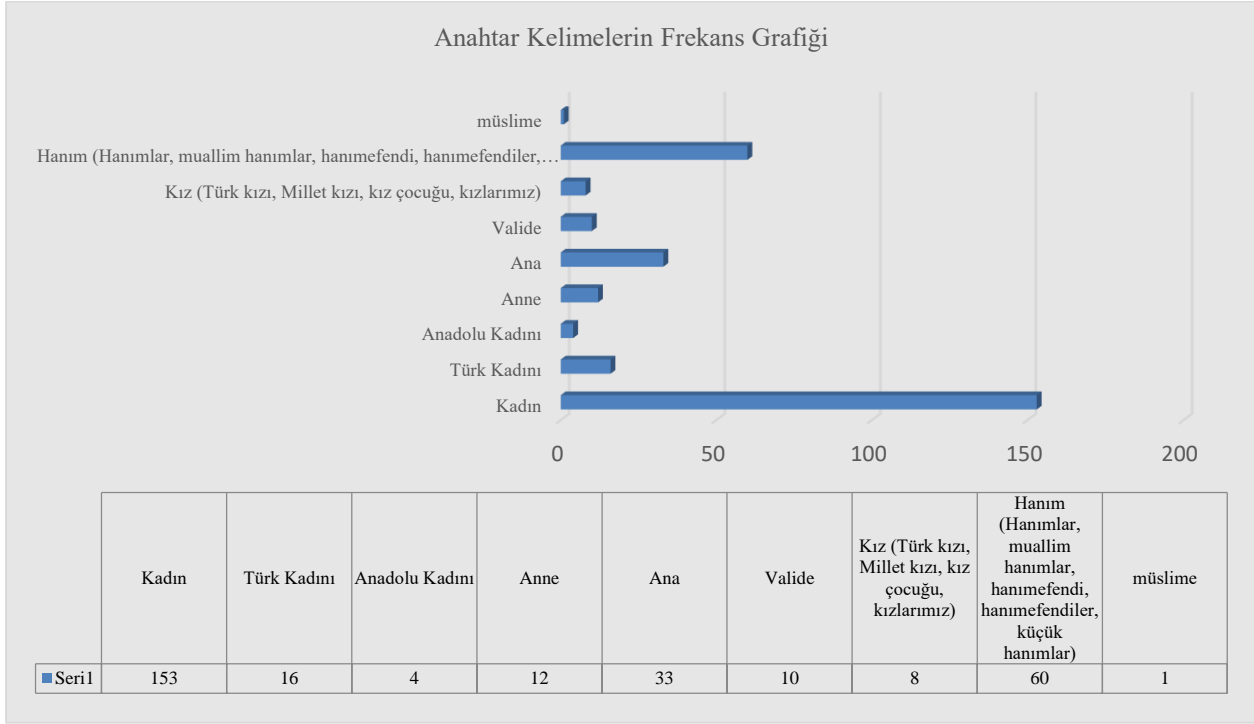
4. Bulgular

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, toplam 283127 kelime içermektedir. Atatürk'ün Türk kadınına bakışını tespit etmek için *anahtar kelime bağlamı tekniği* çerçevesinde metinde *kadın*, *Anadolu kadını*, *Türk kadını*, *anne*, *ana*, *valide*, *Türk kızı*, *Milletin kızı*, *kız çocuğu*, *kızlarımız*, *hanım(lar)*, *hanımefendi(ler)* sözcükleri baz alınarak tarama yapılmıştır. Metinde belirlenmiş

⁶ Bu çalışmada, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* adlı eser için *ASD* kısaltması kullanılacak olup ciltler, *ASD I*, *ASD II*, *ASD III* şeklinde ifade edilecektir.

anahtar kelimelerin metinde kullanım sıklığı (sayısı) 297'dir. Anahtar kelimelerin toplamının metin içindeki oranı % 0,10'dur. ASD'de anahtar kelimelerin frekans grafiği ise şöyledir:

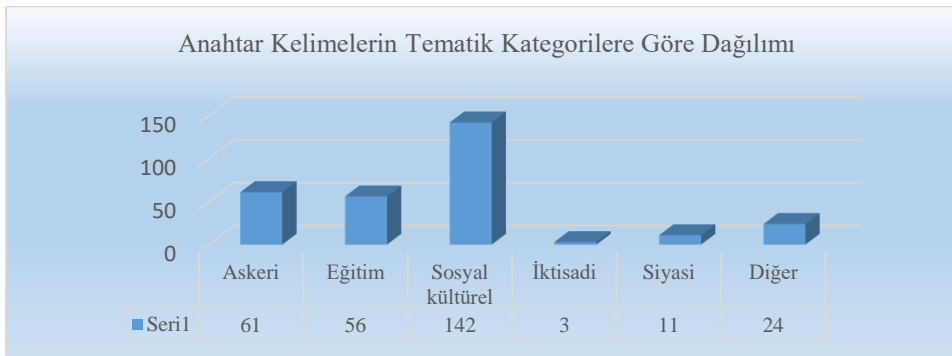
Grafik 1: Anahtar Kelimelerin Frekans Grafiği

Frekans grafiği incelendiğinde *kadın* sözcüğü, anahtar kelimelerin tamamının içinde kullanım sıklığı bakımından %51,51 en fazla kullanılan anahtar kelimedir. Bu anahtar kelimeyi, kullanım sıklığı bakımından %20,20'lik bir oranla *hanım* (*hanımlar, hanımefendi, hanımefendiler, muallim hanımlar, küçük hanımlar*), %11,11'lik oranla *ana*, %5,38'lik oranla *Türk kadını*, %4,04'lük oranla *anne*, %3,36'lık oranla *valide*, %2,69'lük oranla *kız (Türk kızı, millet kızı, kız çocuğu, kızlarımız)*, %1,34'lük oranla *Anadolu kadını*, %0,33 ile *müslime* kelimeleri takip etmektedir.

ASD'de taratılan tüm anahtar kelimelerin metinde hangi ifade ve kavramlarla yan yana kullanıldığı ve bağlamları analiz edilmiş ve *sosyal kültürel, eğitim, askerî, iktisadî, siyasî ve diğer* konular olmak üzere tematik kategoriler belirlenmiştir. Bu tematik kategorilerde her anahtar kelimenin dağılımı ise şöyledir:

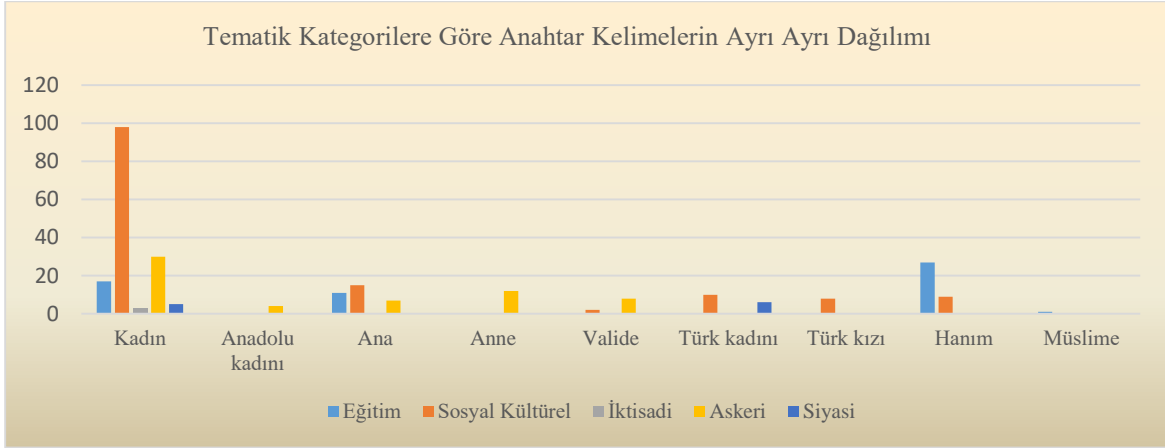
Grafik 2: Anahtar Kelimelerin Tematik Kategorilere Göre Dağılım Grafiği

Metinde, *kadın ve kadınla ilişkili* diğer tüm anahtar kelimelerin toplamının tematik kategorilerdeki dağılım grafiği incelendiğinde, kadın konusunun %47,81 ile sosyal kültürel konularda en yoğun

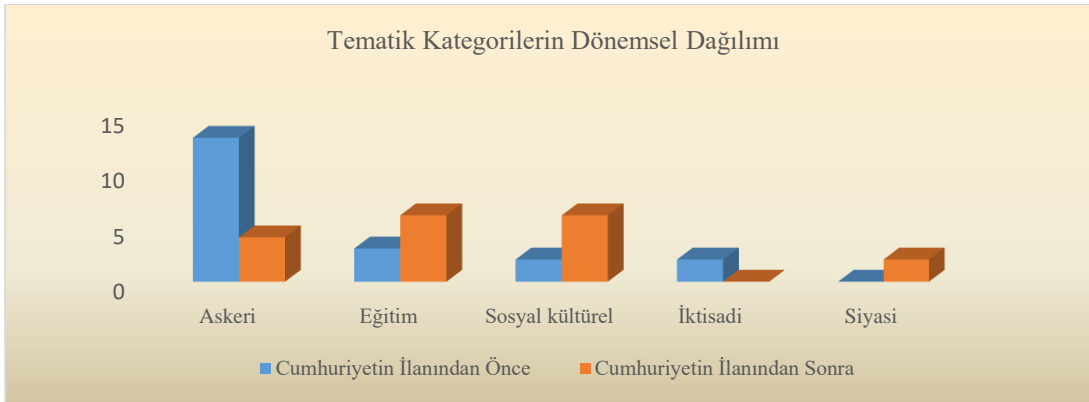
şekilde ve sıklıkla kullanıldığı, bunu sırayla % 20,53 ile askerî, %18,85 ile eğitim, %8,08 ile diğer, %3,70 ile siyasi ve %1,01 ile iktisadî konuların izlediği görülmektedir. Tematik kategoriler içinde her bir anahtar kelimenin dağılım grafiği de Grafik 4'te verilmiştir:

Grafik 3: Tematik Kategorilere Göre Anahtar Kelimelerin Ayrı Ayrı Dağılımı

Bu grafikte sosyal kültürel ve askerî konularda *kadın* ifadesinin en fazla kullanıma sahip olduğu, *hanım* ifadesinin, eğitim ve sosyal kültürel konularda diğerlerine nispeten daha fazla kullanıldığı, *ana* ifadesinin, sosyal kültürel ve eğitimle ilgili konularda kullanıldığı görülmektedir. Belirlenen temaların Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonra kullanımı dönemsel olarak değişiklik göstermektedir. Tematik kategorilerin dönemsel olarak dağılımı da aşağıdaki grafikte verilmiştir:

Grafik 4: Tematik Kategorilerin Dönemsel Dağılımı

Dönemsel olarak tematik kategorilerin dağılımı grafiği incelendiğinde kadın konusunun, Cumhuriyet'in ilanından önce askerî konularda daha fazla işlendiği, bunu eğitim, sosyal kültürel, iktisadi ve siyasi konuların izlediği görülmektedir. Yine grafikte Cumhuriyet'in ilanından sonra sosyal kültürel konuların ön plana çıktığı ve bu konuyu sırasıyla eğitim, siyasi ve iktisadi konuların izlediği söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonra kadın konusunun tematik olarak hangi tarihli söylev ve demeçlerde işlendiği ise Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 1: Cumhuriyet'in İlanından Önce Tematik Kategorilerde Kadın Konusunun Geçtiği Söylev ve Demeçler (Hitap maksatlı hanım kullanımı hariç)

	Eğitim	Sosyal Kültürel	Askeri	İktisadi	Siyasi
	Cumhuriyet'in İlanından Önce	1 Mart 1922	31 Ocak 1923	23 Temmuz 1919	31 Ocak 1923
31 Ocak 1923		21 Mart 1923	17 Ocak 1921	7 Şubat 1923	—
16 Mart 1923		—	19 Eylül 1921	—	—
—		—	Ocak 1922	—	—
—		—	1 Mart 1922	43	—
—		—	18 Haziran 1922	—	—
—		—	4 Ekim 1922	—	—
—		—	18 Ocak 1923	—	—
—		—	1 Mart 1923	—	—
—		—	15 Mart 1923	—	—
—		—	1 Nisan 1923	—	—
—		—	13 Ağustos 1923	—	—
—		—	21 Mart 1923	—	—

Tablo 2: Cumhuriyet'in İlanından Sonra Tematik Kategorilerde Kadın Konusunun Geçtiği Söylev ve Demeçler (Hitap maksatlı hanım kullanımı hariç)

	Eğitim	Sosyal Kültürel	Askeri	İktisadi	Siyasi
	Cumhuriyet'in İlanından Sonra	22 Eylül 1924	30 Ağustos 1924	7 Mayıs 1924	—
1 Kasım 1924		28 Ağustos 1925	11 Eylül 1924	—	30 Haziran 1933
1 Kasım 1925		13 Ekim 1925	14 Ekim 1925	—	—
Ağustos 1928		14 Ekim 1925	22 Ekim 1925	—	—
1 Kasım 1928		3 Ağustos 1932	—	—	—
1 Kasım 1929		9 Mayıs 1935	—	—	—

4.1.Sosyal Kültürel Konular

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III'te, kadın ve kadınla ilgili bütün anahtar kelimelerin geçtiği bağlamlar incelendiğinde tematik kategorilerde en fazla ön plana çıkan tema, sosyal kültürel konulardır; sosyal kültürel konularda da bazı başlıklar öne çıkmaktadır. Öne çıkan konuların ilki, kadınların içtimai hayattaki yerinin ne olduğu sorusunun yeni Türk devletinin esasları ve takip edeceği siyaset bağlamında ele alınmış olmasıdır. Bu siyaset, çağın gereklerine uygun ilerleme ve medenileşme hedefleri doğrultusunda, milli sınırlar içinde Türk milletinin mutluluğunu ve refahını sağlamaktır. Bu bağlamda 31 Ocak 1923'te İzmir'de halkla buluşmasında yaptığı konuşmasında Atatürk, bu hedefin gerçekleşmesinde, heyeti içtimaiyeyi oluşturan yaratılış olarak kadın ve erkekten mürekkep iki cinsin, bu sosyal heyetin işleyişi ve başarısı açısından birlikte vazife alması ve birlikte hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sözlerine devamla, kadının en ehemmiyetli vazifesinin ilk terbiyenin verildiği yer olması hasebiyle analık olduğunu, bu vazifenin ehemmiyetine binaen kadınların her hususta yükselmelerini sağlamak için erkeklerle aynı derece eğitim almalarını ve sosyal heyette birlikte birbirlerinin destekçisi olmaları gerektiğini ifade etmektedir (*ASD II*, 2006: 89). 21 Mart 1923'te Konya kadınlarına yaptığı bir başka konuşmada da günün gerektirdiği şekilde evlatlar yetiştirmek ve evlatları terbiye etmenin eskiden olduğu kadar kolay olmadığını, hatta yeni nesli yetiştirmek vazifelerinden dolayı anaların erkeklerden daha vasıflı, daha bilgili ve aydın olması gerektiği belirtilmektedir (*ASD II*, 2006: 154). 30 Ağustos 1924 tarihli Dumlupınar'daki konuşmasında da Atatürk, medeni bir sosyal bünyenin oluşmasında, gücünün temelinde ve ilerlemesinde, ailenin önemine ve aileyi oluşturan kadın ve erkek unsurların vazifelerine haiz bir biçimde hareket etmelerinin önemine değinmektedir (*ASD II*, 2006: 183). Kadının sosyal hayattaki yeriyle ilgili metinde öne çıkan konuların ikincisi kadın erkek ilişkileri ve Türk kadının kafes arkasında olmadığı; yabancı erkeklerle de sosyal hayatta gayet tabii ilişkiler geliştirebildiği, erkekten kaçmadığıdır. Atatürk, konuyla ilgili görüşlerini metinde, Akşehir'de yaşadığı bir anısını anlatarak örneklemektedir:

“Bir gün Akşehir civarında bir köye gittim. Çok yağmur yağıyordu ve soğuk vardı. Kendimi belli etmiyerek bir evin önünde duran bir kadına:

— Hemşire yağmur var, soğuk var, beni kabul eder misiniz?” dedim. Hiç tereddüt etmiyerek:

— Buyurun, dedi ve beni bir odaya aldı. Odada ateş olmadığı-ve yeni bir ateşin yakılması uzun bir zamana mütevakıf olduğu için :

— İsterseniz bizim odaya gidelim. Orada hazır ateş var” dedi. Gittik, müteakiben komşulardan birkaç kadın ve birkaç erkek geldi. Beraber konuşmaya başladık. Konuşurken bana en mühim sualleri soran kadınlar oldu. Askerin vaziyetini, düşmanın halini, en mühim düşmanın hangisi olduğunu sordular ve bunları sorarken hiçbir telâş ve tekayyüde lüzum görmediler. İnsanca konuştular” (*ASD II*, 2006: 89).

Yine metinde, Türk kadının kapalı kapılar ardında olduğu imajının, yabancı romanlar aracılığı ile saray geleneğinin bir uzantısı olarak oluşturulduğu ve yayıldığı, yabancıların şehirde kadının kılık kıyafet konusundaki görünüşünden kaynaklandığıyla ilişkili olarak ele alınmaktadır. Atatürk (*ASD II*, 2006: 152-153), din açısından tesettürün ne anlam ifade ettiğini açıklarken, kadını hayattan dışlayacak şekilde bir tesettür anlayışı olmaması gerektiği ve külfet olmayacak şekilde bir giyim kuşam tarzından bahsetmektedir. Atatürk, tesettürün, günün şartlarına uygun, esas ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olması gerektiğini; konuyu, bu ihtiyacı karşılayacak şekilde bu zihniyete sahip olan insanları yetiştirmek için analık vazifesiyle bağlantılı olarak ele almaktadır. Atatürk, yabancıların ve düşmanlarımızın kadınıma olan yüzeysel bakışlarının⁷, Türk kadının ilim ve

⁷ Yabancıların Türk kadınına olan bakışı konusunda Fatma Koç (2021: 790) da çalışmasında Atatürk'ün yabancı kamuoyunda Türk kadınının imajının gerçek görüntüsünden uzak bir görünümde olduğuna ve bu imajın düzeltilmesi

irfandan uzak, medeni hayata ve sosyal hayatın gereklerine uygun olmayan şekilde Türk erkekleri tarafından her şeyden mahrum bırakıldıkları yönündeki çeşitli isnatları barındırmakta olduğunu; bu isnatların özellikle İstanbul'daki Türk kadının dış görünüşüyle ilgili olarak yapılan yorumlar olduğunu, Türk milletinin medeni bir millet olamayacağı yönündeki yanlış bir izlenimi doğurduğunu sözlerine ilave etmektedir. Tesettür konusunun nasıl olması gerektiği konusunda ise Atatürk'ün önemle vurguladığı husus, milletin ruhuna yani kendi milli geleneklerine ve hayatın, günün gereklerine uygun, ifrat ve tefritten uzak makul bir tarzıdır. Atatürk, 21 Mart 1923 tarihli Hilaliahmer Konya Kadınlar Şubesi'nde yaptığı konuşmasında tesettür konusundaki bakışını şöyle özetlemektedir: “Şekli tesettür meselesinde suhuletle, emniyetle yürüyebilmek dinin, eski ananei milliyeinin, akıl ve mantığın, ahlâk ve faziletin emrettiği şekli tabî ve şekli basiti kabul etmektir. Şer’i mübinimizin tarif ettiği şekilden istifade ve onu hayatımıza tatbik etmek maksada vusul için kâfidir.” Yine aynı tarihli konuşmasında, bu bakışını tamamlayacak şekilde tesettür konusunda şekli unsurların ikinci planda olduğunu kadınların nur, irfan ve fazilet konusundaki meziyetlerinin daha önemli olduğunu ifade etmektedir (ASD II, 2006: 154).

Atatürk'ün kadın tesettürü konusunda belirttiği hususlardan biri de kırsaldan ziyade özellikle şehirlerdeki kadınların yüzlerini gözlerini kapadıklarını, kadınlara yakışmayan bu davranışlarının erkeklerin tutumlarından kaynaklanan bir durum olduğudur. 28 Ağustos 1925 tarihli kılık kıyafet ve şapka hakkında İnebolu Türk Ocağı'ndaki konuşmasında “... kadınlarımız da, bizim gibi müdrik ve mütefekkir insanlardır. Onlara mukaddesatı ahlâkiyeyi telkin etmek, millî ahlâkımızı anlatmak ve onların dimağını nur ile, nezahetle teşhiz etmek esası üzerinde bulduktan sonra fazla hodbinliğe lüzum kalmaz. Onlar yüzlerini cihana göstürsinler. Ve gözleriyle cihanı dikkatle görebilsinler. Bunda korkulacak bir şey yoktur.” (ASD II, 2006: 220). 30 Ağustos 1925 tarihli konuşmada ise giyim kuşam konusunda yapılacak değişim de terakki ve tecceddüt bağlamında inkılabın başarıya ulaşması için eşitlik temelinde ele alınmıştır. Bu hususta ise içtimai heyetin kadın ve erkekte oluştuğunu, biri ileriye taşınırken biri geride bırakılırsa terakkinin mümkün olmayacağı ifade edilmiştir. (ASD II, 2006: 225).

Sosyal kültürel konularda ilerleme ve medenileşme hedefleri ile ilişkili olarak metinde öne çıkan konulardan bir diğeri de modern ulus devletinin inşasında yapılacak inkılaplarda kadının rolü meselesidir. Atatürk, söylev ve demeçlerinde, sosyal kültürel alanda yapılacak inkılaplarda bütün toplumu kuşatacak şekilde cinsiyet ayrımı gözetmeden ulus devletinin inşasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern çehresinin şekillenmesinde erkekle eşit pay sahibi bir kadın profilinden bahsetmektedir. Nitekim dönüm noktası olarak milli devletinin şekillenmesi bakımından “ilerleme ve yükselme tedbirlerinin” alındığı döneme rast gelen CHP'nin 9 Mayıs 1935 tarihli Dördüncü Kurultayı'nın açış konuşmasında, Atatürk'ün, 1931 tarihli Kurultaydan beri sosyal-kültürel alanlarda başarılan işlerin, Türkiye'nin milli görünüşünü kesin hatlarıyla ortaya çıkardığını, yeni alfabe, milli tarih, arı dil, bilimsel, müzik ve teknik alandaki kurumlarıyla kadınıyla erkeğiyle her hakta eşit, modern Türk toplumunun son zamanlarda yapılan çalışmaların eseri olduğu konusundaki sözleri bu tespiti doğrulamaktadır (ASD I, 2006: 398). Yine 1935 tarihli Parti Programı'nda, *Kamusal Haklar* başlığı altında “Kadın erkek eşitliği” alt başlığı altında, “*Parti, yurttaşlara hak ve ödev vermekte, kadın erkek ayırmaz* (CHP Programı, 1935: 5)” ifadeleri de eşit pay sahibi kadın tespitini teyit etmektedir.

4.2.Eğitimle İlgili Konular

Sosyal kültürel konuların yanı sıra eğitim de *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*'te, kadın ve kadınla ilişkili belirlenen anahtar kelimelerin geçtiği bağlamlarda tematik olarak öne çıkan konulardan biridir. Anahtar kelimelerin geçtiği bağlamlar incelendiğinde eğitim konusunda göze çarpan en önemli husus, Cumhuriyet'in ilanından evvel eğitim politikasının hedeflerinin

mücadelesine, Türk kadının eşit şartlarla erkekle birlikte hayatın her alanında yer alması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

belirlenmiş olmasıdır. Bu durum, Atatürk'ün ve yeni devletin eğitime ve kadın eğitimine verdiği önemi göstermektedir. Nitekim Akgün ve Uluğtekin (1989: 285-286) de "Misak-ı Maarif" adlı çalışmalarında, eğitimle ilgili gündemlerin görüşülmesi ve tartışılması amacıyla toplanan Maarif Kongresi'nde, 1921 yılı gibi erken bir tarihte Atatürk'ün kongre açış konuşmasında savaş kazanıldıktan sonra Türkiye'nin milli bir devlet olacağını, bunun da milli eğitimle yetişecek bir millet tarafından korunacağını ifade etmektedir. ASD'de, cehaletin bertaraf edilmesi, milletin inkişafı, medeni ve asrî bir heyet oluşturabilmek için eğitimin önemli olduğu, bu amaçla oluşturulacak bir eğitim programına kadınların da dahil edilmesi maarif siyasetinin temeli olarak gösterilmektedir. İçtimai hayatın gereklerine ve asrın ihtiyaçlarına uygun düşecek maarif alanında uygulanacak programın esaslarını Atatürk, 27 Ekim 1922 tarihli Bursa'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmasında, milli terbiyede ne olursa olsun başarılı olmak gerektiğini; çünkü bir ulusun kurtuluşunun maarif sayesinde olacağını, bu başarıya ulaşmak için yekvücut halinde fikri birlikle esaslı bir program üzerinde çalışılması gerektiğini belirtmektedir. Maarif programı için belirlenecek iki esası da "Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi, icabatı asriyeye tevafuk etmesi" şeklinde açıklamaktadır (ASD II, 2006: 47-48).

Metinde kadın eğitimi, maarif siyasetinin temeli belirlenirken cehaletin ortadan kaldırılması hedefi ile köylünün eğitimi ile birlikte ele alınmaktadır. O güne kadar eğitimden mahrum olan içtimai heyetin ana unsuru ve memleketin asli sahibi olan köylünün eğitimi ve cehaletin izale edilmesi eğitim alanında izlenecek politikanın esası olarak belirlenmiştir. Bu siyasette köylünün okuma yazmayı öğrenerek milli bilincini uyandıracak vatan ve milletini, kendi öz değerlerini ve dinini anlayıp tanıtacak kadar kendilerine coğrafya, tarih, din ve ahlaka dair bilgi verilmesi ilk gayedir. Böylece bir taraftan cehaletle mücadele edilirken bir taraftan da sosyal ekonomik hayatta faal meslek erbabı insanlar memleketin hizmetine kazandırılmış olacaktır. Bu meslek ve hizmet erbabı faal insanların yetişmesi için orta kademe tahsil eğitimi verilmesi; orta kademe eğitime kadınların da aynı aşamalardan geçerek dahil olmasına önem gösterilmesi programın esası olarak sunulmaktadır (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 18, İçtima Senesi 8, 1. İnikat / 1.3.1338: 8; ASD I, 2006: 241).

Maarif siyaseti için 1922 yılında belirlenen politikalar çerçevesinde yukarıda bahsedilen adımlar atılmıştır. 1923 yılı için maarif politikaları ve uygulanacak programlar konusunda çalışmalar hız kesmeden devam etmiştir. Bu bağlamda, 31 Ocak 1923 tarihli söylevde, 1922 yılı politikalarının tamamlayıcısı olarak maarif politikasının bir parçası olarak kadın eğitiminin metinde ele alındığı bir konu da asrî ve medeni bir sosyal heyetin oluşumu için kadın ve erkeğin eğitimde eşit şartlarda, günün ihtiyaçlarına binaen kadınların her hususta yükselmelerini sağlamak için ilim ve fen konusunda bütün kademe eğitimlerden aynı şekilde geçmeleridir. İnan (2022: 148) da Atatürk'ün bu fikrini paylaşarak kadınların eğitim ve öğrenim hayatında erkeklerle aynı derecelerden geçmesinin bile eğitim alanında eşitlik durumunu sağlayabileceği yorumunu yapmaktadır. Yine 31 Ocak 1923 tarihli söylevde vurgulanan bir konu da kadın ve erkekler için dini ve pozitif ilimlerin verileceği eğitim kurumlarının tek elde toplanmasıdır. Bu konuda Atatürk: "Milletimizin, memleketimizin darülirfanları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır. Fakat nasıl ki her hususta âli meslek ve ihtisas sahipleri yetiştirmek lâzım ise, dinimizin hakikati felsefiyyesini tetkik, tettebbu ve telkin kudreti ilmiye ve fenniyesine tesahup edecek güzide ve hakikî ulemayı kiram dahi yetiştirecek müessesatı âliyeye malik olmalıyız." (ASD II, 2006: 90-91, 93). Atatürk bu sözleriyle eğitim ve öğretimde birlik yani *tevhid-i tedrisat* vurgusu yapmaktadır; bu açıklamalar, Cumhuriyet'in eğitim konusundaki inkılabının önemli bir unsurunun planlamasının fikri zeminini oluşturmaktadır. 3 Mart 1924 tarihli Meclis oturumunda *Tevhid-i Tedrisat* hakkında teklif kanunu görüşülürken "*bir milletin fikir ve his itibarıyla vahdetini temin etmek*" ve tek tür terbiye ile tek türlü insan yetiştirmek gerekçesinde eğitim ve öğretimde birlik fikrinin gayesi sarih bir şekilde belirtilmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1, İçtima Senesi 2, 2. İnikat / 3.3.1340: 27).

Yeni kurulan devletin ve maarif yapılanmasının ihtiyaç duyduğu kadın ve erkek öğretmenlerin varlığı, Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra maarif siyasetinin bileşeni olarak metinde üzerinde durulan bir diğer mevzudur. Cumhuriyet'in bu kadın-erkek eğitim ordusunun aydın bir toplumun oluşması için yeni neslin yetiştirilmesi, talebe yetiştirilmesi yanında halkın eğitiminde ve halkın üzerinde de önemli tesirleri olduğu Atatürk tarafından 1 Kasım 1924 tarihli konuşmasında ifade edilmektedir (ASD I, 2006: 352). 1 Mart 1924'te yapılan yasama yılı açış konuşmasında da eğitime verilen önem, maarife ayrılan vesait ve mesainin takibatı ve programla belirlenen hedeflere ulaşılması için gerekli çabanın gösterilmesi ve eğitim öğretimin birleştirilmesinin lüzumu konusunda maarif siyasetinin nasıl yürütüldüğüne, darülfünunun geliştirilmesine değinilmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.3.1340: 4-5). Atatürk bu söylevinde, maarifte takip edilecek politikanın milli karakterine vurgu yapmakta ve yükseköğrenimin tekamülünün gerekliliğine ve bunun milletin terakkisi ve terbiyesindeki önemine dikkat çekmektedir. Yine 1 Kasım 1925 tarihli yasama yılı açış nutkunda da kadın-erkek muallimlerin yeni zihniyetin ve asrî bir hayatın telkininde ve yeni neslin yetiştirilmesindeki gayreti ve görevlerini başarıyla yerine getirdikleri belirtilmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 19, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1341: 10). ASD'de ve 1925 tarihli bu açış nutuklarında kadın ifadesi, eğitim bağlamında *medenileşme asrîleşme, yeni zihniyet, yeni nesil* kavramlarıyla birlikte kullanılmıştır. Atatürk'ün düşünce dünyasında ve yeni rejimin eğitim politikalarında, yeni kurulan devletin bütün unsurlarıyla yenileşmesi, kadının değişirken dönüştüren de bir güce sahip olduğu görülmektedir. Bu nutuklarda, yeni neslin ve halkın bir parçası ve eğitim ve öğretime tabi tarafların içinde bir parça hem de eğitim ve öğretimi verecek öğretmen ordusunun içinde fiili olarak etken bir konuma sahip kadın profili çizilmektedir. Çiydem (2021: 593) de medenileşme, milli bir kültürün oluşumu, gelecek kuşakların yetiştirilmesi, yeni zihniyetin oluşumu ve cehaletin yok edilmesinin eğitim sayesinde mümkün olduğunu ve Atatürk'ün Meclis Açış nutuklarındaki eğitimle ilgili görüşlerini askeri, kültürel, toplumsal değişme gibi konularla bağlantılı olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etmektedir. Yine Öztürk (*Atatürk Ansiklopedisi*: 2), Atatürk devrinde eğitim politikasının amacının milli kültürün geliştirilmesi, devamlılığının sağlanması ve gelecek kuşaklara taşınması olduğunu dile getirmektedir.

Kadın eğitimi bağlamında metinde geçen başka bir konu da yeni alfabenin hayata geçirilmesi sürecinde ve yeni Türk harflerinin kabulü ile okuma-yazmanın kadın-erkek tüm yurttaşlara öğretilmesinin, cehaletin ortadan kaldırılarak Türk milletinin ve memleketinin inkişafı için önemlidir. Atatürk, yeni harflerle okuma yazma öğretmede kadın erkek ayrımı yapmadan milleti bir bütün olarak ele almakta ve bu görevi vatanseverlik vazifesi olarak görmektedir. Yeni Türk harflerinin kabulünün millete ve memlekete getirisi, 1 Kasım 1928 tarihli yasama yılı açış nutkunda şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacaktır (bravo sesleri, alkışlar).

Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan Türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi, yalnız ebedî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır.

Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife tevccüh ediyor; bu vazife, milletimizin kamilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, hususi ve umumi hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazma bilmiyen erkek kadın, her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz, bu milletin asırlardan beri hallolunamıyan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştırıyan bir muvaffakiyet güneşidir”

(*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 5, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1928: 4-5; *ASD I*, 2006: 376).

Kavcar (1988: s. 919) da Milli Mücadele'de milleti, Türk istiklalinin kazanılmasında tek bir amaç etrafında birleştiren Atatürk'ün, Türk halkının aydınlanması için okuma yazma seferberliği başlatılarak kültürel hayatındaki mücadelesinde de halkı milli birliğe sürüklediğini vurgulamaktadır. Yeni alfabenin, Türk milletine ve Türk kadınına memleketin inkişafı noktasında ne kazandıracığı konusundaki Atatürk'ün bu fikirlerini detaylandıran İnan (2022: s. 151-152) ise eski harflere göre öğrenimi daha kolay olan yeni alfabenin, yalnız okul çağındaki çocukların değil yetişkin bireylerin de okuma yazma oranını artıracığı, kadınların meslek edinme ve düşün hayatında yer edinebilmeleri noktasında önemli bir gelişme olduğunu belirtmektedir.

Kadın-erkek tüm yurttaşlara yeni harflerin kabulü ve öğretilmesinde söylev ve demeçlerde üzerinde durulan bir husus da Millet Mektepleri'nin rolüdür. 1 Kasım 1929 tarihli yasama yılı açış nutkunda, milletin asrileşmek için istekli olması ve bu yöndeki gayreti sayesinde bu mekteplerin milletin aydınlanmasındaki etkisine değinilmekte, bu işlevi nedeniyle devamı konusunda daha fazla çaba harcanması gerektiği belirtilmektedir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 13, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1929). Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde, yasama yılı açış nutukları da dahil olmak üzere, (yukarıdaki alıntılar da görüleceği üzere) konuşmaları incelendiğinde *vatandaşlar*, *yurttaşlar*, *halk*, *millet* gibi ifadeleri kullanırken özellikle her defasında “kadın-erkek tüm vatandaşlarımızın”, “kadın-erkek halkımızın”, “kadın-erkek milletimizin” şeklinde ifadeler kullandığı, bu kullanımlarla *kadın* vurgusu yapmaya özen gösterdiği görülmektedir. Eğitim başlığı altında bulgular incelendiğinde yine yapılacak çıkarımlardan biri de eğitimin çağdaş ve milli karakterine yapılan vurgudur. Ulus devletin eğitim politikasının önemli bir adımı olan Harf devrimi ve Millet Mektepleri'yle amaçladığı siyasetin özelliği, asrın ihtiyaçlarına uygun başka bir ifadeyle çağdaş ancak ulusal niteliğinin, kendi öz değerlerine sahip olma bilincinin muhafaza edilmesi gerektiğidir. Milli kültürü ve mili değerleri yansıtacak yeni neslin yetiştirilmesi için önemli bir araç olan eğitimin en önemli vasıtasının alfabe olduğu, Türkiye Cumhuriyeti'nin Harf İnkılabı'yla ve yeni harflerin öğretilmesi ve yaygınlaşması, okuma yazma oranının yükseltilmesi için yani inkılabının başarılı olabilmesi için açılan Millet Mektepleri'nin de milli kimliğin oluşturulması ve modern Türkiye'nin çağdaşlaşması amacına hizmet ettiği *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri* başlıklı çalışmada da ifade edilmektedir (Avcı, 2013: 45).

ASD'de kadın eğitiminin ve Cumhuriyet'in eğitim programının ve politikasının amaçları konusunda yukarıda yapılan tespitleri, Gökmenoğlu ve Kondakçı (2015: 1035, 1042) tarafından Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde eğitim üzerine yapılan çalışmanın bulguları da desteklemektedir. Çalışmada, eğitimle alakalı söylev ve demeçlerin büyük bir kısmının eğitimin amaçlarına yönelik olduğu; bu amaçlar arasında ekonomik gelişme, toplumsal kültürel değişim, ferdi ve entelektüel gelişme gibi gayelerin olduğu belirtilmektedir. Yine çalışma da Atatürk'ün “ilerlemeci, ulusal değerlere de vurgu yapan eşitlikçi, laik, modern, bilimsel süreçlere dayanan bir eğitim sistemini benimsediği”nin altı çizilmektedir.

4.3. Askerî konular

Kadın ve kadınla ilişkili anahtar kelimelerin *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*'te geçtiği bağlamlarda, bu anahtar kelimelerle bağlantılı olarak belirlenen tematik kategorilerde yoğun biçimde işlenen konulardan biri de askerî umurla ilgilidir. Bu mevzuda öne çıkan ilk konu ise işgaller karşısında ulusal mücadele sırasında milletin yaşlısıyla kadınıyla çocuğuyla uğradığı haksız zulümler ve bu zulümler karşısında vatan savunmasının, bağımsızlık mücadelesinin haklılığını iç ve dış kamuoyuna anlatmaktır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra, İtilaf Devletleri'nin yurdun dört bir tarafında işgallere başlaması ve bu işgallere karşı koyan halkın vatan savunmasında, mücadelelerde kadınların ve çocukların zulme uğramasıdır. Yunanlıların Batı Anadolu'da ve Fransızların Güneydoğu Anadolu'da yaptıkları tahribatlarla ilgili

17 Ocak 1921 tarihli United Telgraph muhabirine verilen demeç ve Meclis'te Sakarya Meydan Muharebesiyle ilgili irad edilen 19 Eylül 1921 tarihli konuşma da bu tespiti doğrulamaktadır:

“Vesait-i müdafaadan tamamıyla mahrum birtakım şehirlerimiz ve bu meyanda bilhassa aylardanberi kendini kahramanane bir surette müdafaa eden Ayıntap şehri Fransızların her türlü kavaid-i hukukiye ve insaniyeye mugayir olarak geceli gündüzlü icra ettikleri top ateşiyle mahv ve ifna ve birçok kadın ve çocuklar kati ve imha olunmaktadır. Bu mezalim ve fecayi hep Türk kalmak isteyen ahaliyi cebren Fransız mandası altına koymak için icra ve irtikâp edilmektedir, itilâf devletleri milletimizi bütün hukuk-u insaniyeden mahrum bir hayvan sürüsü ve memleketimizi sahipsiz açık arazi telâkki etmektedirler. Bu yanlış telâkkiler yüzünden her gün artan zulüm ve itisaflarını tatbik etmekle meşguldürler. Halbuki milletimiz hayatını ve bütün hukuk ve vezaif-i insaniyesini müdrük ve vatanına tamamen sahip ve hürriyet ve istiklâline aşk ve sadakatle merbuttur. Ve ancak mevcudiyet ve mukaddesatını müdafaadan başka bir şey yapmıyor.”(ASD III, 2006: 22).

“Yangın yerleri ve ihtiyar kadın ve çocuk cesetleridir (kahrolsun sesleri). Mazlûm kanı dökmekten zevk alan Yunanlıların icra edegelmekte oldukları mezalime neden büyük devletler göz yumuyorlar?”(ASD I, 2006: 193).

1 Mart 1922 tarihli TBMM'nin üçüncü toplanma yılını açarken ve 4 Ekim 1922'de, 30 Ağustos Zaferi ve Dumlupınar Meydan Muharebeleri vesilesiyle Meclis'teki söylevlerin de Mustafa Kemal Paşa, işgaller karşısında kadının durumuyla ilgili aynı içeriklere vurgu yapmıştır. 18 Haziran 1922 tarihli Claude Farrere şerefine İzmit'te verilen çay ziyafetinde ise “Düşmanlarımız maksatlarına behemehal vasıl olmak için her gün yeni vesileler icat etmektedirler. Çünkü behemehal Türkiye'yi baştan nihayete kadar harabezara çevirmek, burada yaşayan masum halkı, kadınlara ve çocuklarına varıncaya kadar en vahşi işkencelerle en gayri insanî tecavüzlerle katletmek istiyorlar.” Atatürk bu açıklamalarında, düşmanın yurdumuzda yaptığı tahribat, masum insanımıza yaptığı katl ve tecavüzden ve amaçlarına ulaşmak için kullandığı taktiklerden bahsetmektedir (ASD II, 2006: 36). Bu alıntılardan da anlaşılacağı üzere Atatürk'ün açıklamalarının, savunmasız oldukları gerekçesiyle zulüm gören kadın, yaşlı ve çocuk vurgusunun, haksız işgal ve muamelelerin yol açtığı tahribatı, zayıflar üzerinden hem iç hem dış kamuoyuna anlatma hem de yapılan mücadelenin vatanın muhafazasını, varlığımızı, kutsalımızı korumanın ve işgallere karşı koymanın haklılığını gösterme amacını taşıdığı söylenebilir. Yine metinde yer alan bu konudaki içeriklerde, kadının uğradığı zulümler, Türk halkına tecavüz ve vatana tecavüzle birlikte kullanılmaktadır; kadının namusunun, vatanın da namusu olduğuna işaret edecek şekilde örtük bir mesaj verilmektedir. Bu mesajı, 13 Ağustos 1923 tarihli yasama yılı açış konuşması gayet sarih biçimde iletmektedir: “Yunan Orduları İzmir rıhtımı kana boyadı... En güzel mamurelerimizi tahribe başladı. Kadın ve çocuklarımız, namus ve iffetimiz ve pek çok meabit, âsar ve âbıdatımız dahil olduğu halde Türk namı altındaki her şeye tecavüz edildi... Timsali namusumuz olan sancağımız hakaret gördü.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 3. İnikat / 13.8.1339: 37). Yine aynı tarihli nutukta, kadının namusu ve vatana tecavüz, vatanın namusu, kadının Milli Mücadele'de gösterdiği kahramanlıkla birlikte ele alınmaktadır:

“Geçirdiğimiz buhranlı günlerin şerefli kahramanlarını hep beraber takdis edelim. Onlar arasında muharebe meydanlarında düşman silâhiyle göğüsleri delinmiş bahtiyarlar olduğu gibi yangınlarda, ateşlerde yakılmış bedbaht çocuklar, kadınlar ve ihtiyarlar vardır. Onlar arasında namuslarına tecavüz edilmiş, ebediyen ağlamağa mahkûm genç kızlar da vardır. Onlar arasında yurtlarını kaybetmiş aileler, evlâtlarını gömmüş analar vardır ve yine onlar arasında muharebedeki vazife-i namusunu şerefle ifa ederek bugün memleketlerine dönmüş gaziler vardır.

Onlardan cām-i şehadeti nûş etmiş olanların ruhlarına Fatihalar ithaf edelim” (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 1, İctima Senesi 1, 3. İnikat / 13.8.1339: 41).

Askerî umurda metinde ele alınan konulardan ikincisi ise Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadının gösterdiği kahramanlık ve ölüm kalım savaşında verdiği mücadelenin, topyekûn seferberlik bağlamında ele alınmasıdır. Türk kadını, bizzat cephede ve cephe gerisinde hizmet ederek bütün kaynaklarını ordusu, vatani ve milleti için hiç düşünmeden feda etmiştir. Konuyla ilgili olarak Meclis'in dördüncü toplanma yılında, 1 Mart 1923 tarihli açış konuşmasında Atatürk; kadın-erkek, çocuk-geç- yaşlı demeden halkımızın canlarını, bütün maddi ve manevi kaynaklarını/geçim vasıtalarını bağımsızlık uğrunda vatanın kurtuluşu için seferber ettiğini belirtmektedir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 28, İctima Senesi 4, 1. İnikat / 1.3.1339: 15). Yine 18 Ocak 1923, 21 Mart 1923, 7 Mayıs 1924 tarihli söylev ve demeçlerde de Atatürk tarafından topyekûn seferberlik kavramı, yeniden doğarak mevcudiyetini dünyaya kanıtlayan Türk milletinin hayat memmat meselesinde, bizzat düşmana karşı koyarak ve *ordunun hayat menbalarını işleten* Türk kadının kahramanlığına vurgu yapacak şekilde askeri konular bağlamında işlenmiştir (*ASD II*, 2006: 66; *ASD II*, 2006: 152; *ASD III*, 2006: 97). *ASD*'de Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınının bu kahramanlığı ve hizmetlerini İnan (2022: 99-147) da işgallere karşı direniş için dernekler kurmak, protesto mitingleri⁸ düzenlemek, cemiyetler kurmak, orduda bizzat cephede vazife almak⁹ şeklinde başlıklarla detaylandırarak açıklamaktadır. Netice itibarıyla *ASD*'de Milli Mücadele döneminde kadın; işgale elindeki her tür vasıta ile karşı koyan, direniş gösteren kadın, cephede orduya hizmet eden kadın; cephe taşıyan, ordunun lojistik ihtiyaçlarına yardımcı olan kadın, kahraman kadın olarak işlenmiştir. Bu konudaki içeriklerde, kadın ifadesi, “erkeğiyle birlikte”, “çoluk çocuk” ifadeleriyle beraber topyekûn seferberlik kavramına işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Yine metindeki içeriklerde, milli mefkureyi kendine amaç edinen kadın profili karşımıza çıkmaktadır.

4.4. İktisadi Konular

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III'te, kadın ve kadınla ilişkili belirlenen anahtar kelimelerin geçtiği bağlamlarda iktisatla alakalı altı çizilen ilk konu, ziraî faaliyetlerde kadının oynadığı roldür. Geçim vasıtaları büyük oranda toprağa bağlı bir ekonomide¹⁰ kadın, maişetin teminde hem toprağın işlenmesi sürecinde hem de ürünün piyasaya sunulmasında ticarî hayatta aktif biçimde erkekle birlikte iş bölümünün bir parçası olarak yer almaktadır. Atatürk, hem üretim ve pazarda görünür olan kadının sadece emek değil, emeğin mübadele sürecini de yürütecek bir kavrayışa sahip olduğunu vurgulamakta ve kadını teşvik etmektedir: “Birisi tarlalarda erkeklerle beraber çalışan merkeplerine binerek öteberi satmak için kasabalardaki pazar yerine giden oralarda bizzat yumurta ve tavuğunu, buğdayını satan ve ondan sonra levazımını bizzat mubayaa eden, köyüne dönen ve mesaii umumiyesinde kocalarına, kardeşlerine yardım eden kadınlar... Ben bu kadınlar arasında kocalarından daha iyi iş anlıyanlara ve hesap yapanlara tesadüf ettim.”(*ASD II*, 2006: 89).

⁸ Milli Mücadele döneminde Halide Edip, Nakiye Hanım, Münevver Saime Hanım, Sabahat Hanım gibi pek çok kadın tarafından Üsküdar, Sultanahmet, Kadıköy, Fatih gibi İstanbul'un çeşitli yerlerinde verilen mitingler için bk. *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, 1951.

⁹ Arıç (1998: s. 890-891), Cihan Harbinde ve Kurtuluş Savaşı'nda cephede ve cephe gerisinde erkekle beraber işgalci kuvvetlere karşı vatan savunmasında bilfiil görev yapan kadınlar olduğunu söyler. Yine Kara Fatma (Üsteğmen), Halide Edip (Onbaşı), Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule, Halime Çavuş, Binbaşı Ayşe gibi pek çok kadının Milli Mücadele sırasında cephede vazife alan kadınlar arasında (Berktaş, 2004: s.16, İnan, 2022: s. 102) olduğu bilinmektedir.

¹⁰ Milli ekonominin temelini ziraata dayalı olduğu, bu sebeple tarımsal alanda kalkınma için köyleri de kapsayacak bir iktisadi programın uygulanması gerektiği ve alınan ekonomik tedbirler 1936, 1937 ve 1938 tarihli yasama yılı açış nutuklarında da bizzat Atatürk tarafından ifade edilmektedir. Bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 13, İctima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1936, s. 5; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 20, İctima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937, s. 4; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 27, İctima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1938, s. 4.

Söylev ve demeçlerde iktisatla alakalı diğer mevzu ise memleketin kalkınması için hane halkının geçimine yönelik ekonomiden ziyade, ticarete dönük bir üretim anlayışına geçilebilmesidir. Bu bağlamda izlenmesi gereken ekonomi politik yaklaşım, ziraatın ülkenin ekonomi politikası olarak ele alınması, ticaret ve sanayi gibi faaliyetlerin faal hale gelmesi¹¹, bu faaliyet alanlarının kalkınma modelinin ve programının bir parçası olabilmesi için kadının da erkekle birlikte her alanda eşit hak sahibi olması gerektiğidir. Atatürk, 7 Şubat 1923 tarihli Balıkesir'de yaptığı konuşmasında iktisadi hayatta da eşit pay sahibi kadın vurgusu yapılmaktadır: “Badehu düyunu umumiyenin Türkiye'den ayrılacak mahallere taksim olunduktan sonra tanınacağından ve rejimin şu veya bu şekilde olmasının her zaman kabili tezekkür olduğundan, ticarete, ziraate ve sanayie fevkalâde ehemmiyet verilmek icabettiğinden, kadınların hayatı içtimaiyemizde erkekler derecesinde sahibi hak olması lâzımgeldiğinden bahsetmişler”(ASD II, 2006: 99). Atatürk'ün bu görüşlerinin, Musul Meselesi ve kapitülasyonlarla ilgili sorunlardan mütevellit Lozan Konferansı'nın ilk dönem görüşmelerinin kesintiye uğradığı¹² araya denk gelmesi, ekonomik kalkınma yanında tam bağımsız bir ülke olabilmek, cihan devletleri içinde siyasi bağımsızlığını kazanmış bir ülkenin siyasi bağımsızlığını perçinleyecek ekonomik bağımsızlığını da kazanmış güçlü bir ülke olarak yer alma idealinden kaynaklanıyor olabileceği söylenebilir. Bu çıkarımı, Atatürk'ün aynı tarihli konuşmadaki şu sözleri de teyit etmektedir: “Kapitülasyonlar bir devleti behemehal münkariz eder. Devleti Osmaniye ile Hindistan Türk ve İslâm imparatorlukları bunun en büyük delilidir. Efendiler, biz hukuku meşrua ve hayatiyemizi dünyayı medeniyet ve insaniyete tasdik ve teslim ettirmek için çalışıyoruz. Bunu tasdik ve teslim ettirmek için icabeden her türlü tedbirlere tevessülde tereddüt göstermiyeceğiz.” (ASD II, 2006: 99). Yine siyasi varlık olarak devletin düşünce ve ekonomik hayattaki mekanizmalarla birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan bir hüviyeti olduğu, Atatürk'ün iktisadi hayatla tarım, ticaret, nafia ve sanayi işlerinin tamamını kastettiği 1 Kasım 1937 tarihli TBMM yasama yılı açış nutkunda da belirtilmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937: 4). Ekonomik kalkınma kavramından Atatürk'ün ne anladığı, iktisadi kalkınma ve devletin tam bağımsızlığı arasındaki ilişkiyi anlatması bakımından yine aynı tarihli konuşmasındaki şu sözleri de dikkate değerdir: “Ekonomik kalkınma; Türkiye'nin, hür, müstakil, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin bel kemiğidir. Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır: Toprağın iklimleri, zenginlikleri ve başlıbaşına bir servet olan coğrafî vaziyeti; ve bir de Türk milletinin, silah kadar, makine da tutmıya yaraşan kudretli eli ve milliğ olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştirir celâdetle tecelli eden, yüksek sosyal benlik duygusu.” (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937: 6). Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in ekonomi politikası için kalkınma ve kalkınmanın dayandığı kaynaklar açısından “bağımsızlık”, “güç”, “refah”, “maddi kaynak zenginliği” ve “milli kimlik” vurgusu gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Siyaseten ve iktisaden tam bağımsız ve gelişmiş bir Türkiye için bu ideali gerçekleştirecek olan, söylev ve demeçlerde sık sık vurgulandığı üzere heyeti içtimaiyeyi oluşturan her iki cinsten mürekkep kadını ve erkeği ile birlik halindeki Türk milletidir.

¹¹ Ülke ekonomisinin sadece toprağa bağımlı olmayıp, ticaret ve sanayileşme konusunda ekonomik programını genişletmesi ve bu konuda uygulanacak programlar ve devletin aldığı tedbirler için bk. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 25, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1934, s. 3; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 1. İnikat / 1.11.1935, s. 3; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 13, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1936, s. 5; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937, s. 4; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937; s. 5-6.

¹² Lozan Konferansının inkıtaa uğraması konusunda İsmet Paşa'nın teferruatlı açıklamaları için bk. TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3, 196. İnikat / 21.2.1339.

4.5. Siyasi Konular

Türkiye'de kadına tanınan siyasal hakların 1930 yılı sonrasına denk gelmesi, buna karşılık *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*'nde yer alan içeriğin büyük bir kısmının 1919-1927 yılları arasındaki ait söylev ve demeçlerden oluşması ve 1927'den sonra siyasal içeriklerdeki konuşmaların azalmasından dolayı (Toprak, 2022a: 6-7) *ASD*'de siyasal konularda, diğer başlıklara nispeten daha az içerik bulunmaktadır.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri'nde Türk kadını, siyasal haklar bağlamında memleketin ve milletin geleceğinde millet adına söz sahibi olmak noktasında ele alınmıştır. Diğer tematik kategorilerde olduğu gibi, siyasal konularda da Atatürk'ün düşünce dünyasında ve yeni rejimin kadının siyasal hayattaki rolüne dair bakışında esas olan, vatanın ve ulusun çıkarları doğrultusunda asrılık, milletin ilerlemesi, yükselmesi ve demokratlık vurgusudur. Türk kadınının ülkenin kaderini tayin için milletin temsilcisi olabilme vasfına özü itibarıyla sahip olduğu ve ülkenin ve halkın menfaatlerini gerçekleştirebilecek her tür araca sahip olduğu belirtilmektedir. Ziraatta, ticarete, askeriyede, içtimai hayatta pek çok alanda varlığını hissettiren kadının siyasal vazifede de üstüne düşeni hakkıyla yapacağı konusunda şüphe olmadığı, 1 Şubat 1931 tarihli bir konuşmasında Atatürk tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Türk kadınının esasen bu cevherde olduğuna şüphe yoktur. Onun içindir ki, Türk kadınları memleketin mukadderatını millet namına idare eden siyasal zümreye dahil olmak arzusunu izhar ile memleketin, milletin vatandaşlara tahmil ettiği vazifelerin hiçbirinden kendilerinin uzak bırakılacağını düşünmezler. Çünkü vazife mukabili olmayan hak mevcut değildir.” (*ASD II*, 2006: 300). Bu açıklamalar, yeni ve güçlü bir ulus devletinin inşasında toplumsal, ekonomik, askeri hayatta üzerine düşen görevleri hakkıyla yerine getiren Türk kadınının, devletin ve milletin menfaatleri doğrultusunda, milletin kaderinde söz sahibi olması, milli egemenlik ilkesinin ve demokrasinin gereği olarak ele alınmaktadır; ancak bu bakış, bireysel özgürlük, eşitlik ve vatandaşlık haklarına sahip olmanın yanı sıra toplum ve devleti önceleyen bir anlayışın da göstergesi olarak okunabilir.

Büyük bir fedakârlık ve yüksek hislerle erkeğiyle birlikte kurtuluş mücadelesini verip¹³ Cumhuriyeti birlikte kuran Türk kadınının belediye işlerinde de yerini alacağı konusunda Gazi Paşa'dan ilham alarak belediye umurunun tanzimi için hazırlanan layiha için 20 Mart 1930 tarihli Meclis görüşmelerinde, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey'in sözleri de Türk kadınının vatan ve millet için Türk devletinin mukadderatında milletin adına söz sahibi olduğu görüşünü ve yeni rejimin kadın politikası ve Atatürk'ün kadına bakışını göstermesi bakımından önemlidir. Kaya, bu açıklamasında, Belediye layihasının erkeklerle zaten eşit haklara sahip Türk kadınının belediye umurunda ve yakın gelecekte Meclis'te de yerini alacağını belirtmektedir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 17, İçtima Senesi 3, 37. İnikat / 20.3.1930: 24).

Türk tarihindeki haklı yeri ve hak ettiği yeri elde etmesi, devlet idaresinde erkekle birlikte üzerine düşen vazifesini ifa etmesi için Türk kadınına tanınan seçme ve seçilme hakkı da Atatürk'ün Türk kadınının siyasal hayatta söz sahibi olması konusundaki fikirlerini göstermesi bakımından önemlidir. 5 Aralık 1934 tarihli Meclis'te sayılab seçme ve seçilme hakkının kadına tanınmasıyla ilgili müzakerelerde, Türk inkılabının, kadının kurtuluş inkılabı olarak da anılacağı, inkılabın lideri Atatürk'ün çabalarıyla, milletin ilerleme ve yükselme hedefleri çerçevesinde cihan devletleri içinde kendine yaraşır yeri elde etmesinde kadınının seçme ve seçilme hakkı Türk devriminin önemli

¹³ Modernleşme misyonuna hizmet eden ve sayfalarında kadınlarla ilgili sorunları ve gelişmeleri gündemine taşıyan *Büyük Mecmua*'da Sabiha Zekeriya (6 Mart 1919: s. 12), Kurtuluş Savaşı'ndan önce de Türk kadınının Cihan Harbi'nde savaş nedeniyle erkek nüfusun iş hayatında oluşturduğu boşluğu doldurduğu, pek çok iş kolunda çalıştığı, böylece hayatta her tür mücadele sahasında varlığını ispat ettiğini ifade etmiştir (bk. Ek 2). Sabiha Zekeriya, Türk kadınının barış ve savaş dönemlerinde gösterdiği çaba ve fedakârlıklarla toplumsal hayatın önemli bir unsuru olduğunu ve her alanda erkekle birlikte eşit haklara sahip olması gerektiğinin altını çizmiştir (Toprak, 2022b: s. 142-143, 149-151). Yine Toprak (1994: s. 5), savaş yıllarındaki somut koşulların, Türkiye'de kadının kamusal alanda erkekle birlikte görünür olmasına ve toplumsallaşmasına zemin hazırladığına dikkat çekmiştir.

bir adımı olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu hak, Türkiye'deki demokrasinin güçlenmesi ve demokratik bir ülke olma yolundaki ilerlemesinin ve gayretlerinin de bir neticesi olarak değerlendirilmektedir. (*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 25, İçtima Senesi 4, 12. İnikat / 5.12.1934: 82-83-84). Kadın haklarının kazanımında Atatürk'ün rol model görevini verdiği İnan (2022: 165) da milleti oluşturan bireylerin kadın ve erkek olarak ayıramayacağı, sınıfsal fark tanımayan demokrasinin gereklerine göre ilkesel anlamda milletin, kadın ve erkek tarafından temsil edildiğini dile getirmektedir. İnan'ın seçme seçilme hakkının milli egemenlik kavramının gereği olduğu, halk egemenliği manasına gelen milli hakimiyet anlayışının cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm yurttaşlara ait olduğu düşüncesini Toprak (2022b: 369-370) da detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

Yine Atatürk, Türk kadınının her anlamda ve her sahada erkekten geri olmadığını, özellikle kadın erkek ayrımında fiziksel güç konusunun bir ayrıma işaret ettiği düşüncesine karşı görüşlerini de 3 Haziran 1933 tarihli Ankara Hukuk Fakültesindeki mebusluk ve askerlik vazifesiyle ilgili Türk devriminin Türk kadınına tanıdığı haklar bağlamında bir diyalogda dile getirmektedir; bu anlamda, fiziksel güç olarak da özellikle Anadolu'da kadının, erkekten geri olmadığını, gayet güçlü ve gürbüz olduğunu, erkeklerle aynı işleri yaptığını ifade etmektedir (*ASD III*, 2006: 136). Bu açıklamalar, cinsiyet ayrımı açısından kadın erkek eşitliğinde, öne çıkan yaygın açıklamalardan biri olarak erkeğin, kadından bir işin üstesinden gelebilme noktasında daha güçlü olduğu iddiası, başka bir ifadeyle fiziksel gücün ya da dayanıklılık açısından biyolojik farklılığın, Atatürk'ün kadına bakışında genel bir kabul olmadığını göstermektedir.

Siyasi konularla ilgili kadının metinde geçtiği bir başka bağlam da Anadolu'nun herhangi bir köyünde bir kadının memleket meselelerine ilgili olduğu, bu konularda konuşabildiğidir. Atatürk Anadolu kadınının bu haline Akşehir ziyareti sırasında bizzat tanık olmuş ve yaşadığı olay üzerinden bu tespitini 31 Ocak 1923 tarihli İzmir'de halkla buluşmasında dile getirmiştir (*ASD II*, 2006: 89).

4.6. Diğer

Kadın ve kadınla ilişkili olarak *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*'nde tarama yapılan anahtar kelimelerin bir kısmında ise kadın, Türk halkının bir unsuru, erkekle birlikte kadından mürekkep olan içtimai heyetin bir parçası şeklinde hitapta muhatap olarak *Efendiler*, *Hanımlar*, *Hanımfendiler* şeklinde kullanılmıştır. Hatta eril bir ifade olan *Efendiler* hitabının bile metinde, Türk milletinin bütün fertlerini kadın erkek ayrımı yapmadan Türk halkının kadını ve erkeğiyle yekpare bir bütün olduğu, birbirinin tamamladığından hareketle kadın ve erkeği içerecek bir anlama sahip olduğu belirtilmektedir: “Efendiler, affedersiniz, bir noktayı izah için bir ân tevakkuf edeceğim. Efendiler, dediğim zaman hanımfendiler ve beyefendiler demektir. Mucibi suhulet ve hanımlarla efendilerin vahdeti tamını ifade etmek için bu tarzı hitabı münasip gördüm.” (*ASD II*, 2006: 89). Bu alıntıdan da anlaşılacağı üzere hitap kullanımında dahi Atatürk'ün kadına bakışı cinsiyet ayrımı gözetmemektedir. Bunun dışında *ASD*'de geçen diğer hitap kelimelerinin bağlamları sosyal kültürel, siyasi, eğitim, ekonomik ve askeri temalarda her bir başlık altında detayları verilen konularda Türk milletine seslenme sözcüğü olarak kullanılmıştır.

5. Sonuç

Çalışmada, muhteva analizi yönteminin kelime kullanım sıklığı ve anahtar kelime bağlamı teknikleri kullanılarak *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*'nin içerik analizi yapılmıştır. Kelime kullanım sıklığı ile elde edilen sayısal veriler *anahtar kelime bağlamı* ile güvenilirlik açısından teyit edilmiş ve anahtar kelimelerin geçtiği geniş bağlamlar incelenmiştir. Anahtar kelime bağlamı çerçevesinde *ASD*'de temel anahtar kelime (*kadın*) ve temel anahtar kelime ile ilişkili olabilecek diğer anahtar kelimeler (*Anadolu kadını*, *Türk kadını*, *anne*, *ana*, *valide*, *Türk kızı* (*Milletin kızı*, *kız çocuğu*, *kızlarımız*) *hanım(lar)*, *hanımfendi(ler)hanım*) belirlenmiştir. Elde edilen sayısal veriler ve bağlamlar, *kadın* sözcüğünün, metinde diğer anahtar kelimeleri (*Anadolu kadını*, *Türk*

kadını, Türk kıızı, Milletın kıızı, valide, ana, anne, hanım) de kapsayacak/karşılayacak şekilde en genel kullanılanıma sahip sözcük olduğunu göstermiştir. Kelime kullanım sıklığı açısından *kadın* sözcüğünü sırasıyla *hanım, ana, Türk kadını, anne, valide, Türk kıızı, Anadolu kadını ve müslime* sözcükleri takip etmektedir. En az sıklıkla kullanılanıma sahip ifade ise *müslime* sözcüğüdür. Bu ifade metinde, kadının kılık kıyafetinin nasıl olması gerektiği, İslam dininin tesettür anlayışıyla bağlantılı olarak kullanılmıştır. Yine araştırma sonuçlarına göre, anahtar kelimelerin kullanım sıklığı tüm metne oranlandığında sayısal olarak büyük bir yekûnu oluşturmuyor gibi görünse de anahtar kelimelerin bağlamları ve elde edilen bulgular incelendiğinde, kadın konusunun Atatürkçü düşüncede ve yeni rejimin politikaları açısından önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Çünkü hem düşünsel manada hem de yeni devletin kadına yönelik politikalarında tam bağımsız, müreffeh, medeni ve asrî bir Türkiye ideali için Türk milletinin kadınıyla ve erkeğiyle yekpare bir bütün olduğu anlayışını kendisine şiar edinmiştir. Ayrıca bu çalışma özelinde kelimelerin kullanım sıklığının sayısal azlığa rağmen konunun önemine dair ulaşılan bu çıkarım, muhteva analizi yaparken *kelime kullanım sıklığı tekniğinin* diğer tekniklerle birlikte kullanılarak özellikle anahtar kelimelerin geçtiği bağlamların incelenmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Çalışmada, anahtar kelimeler baz alınarak yapılan tarama neticesinde, anahtar kelimelerin geçtiği geniş bağlamlar incelenmiş ve siyasi, *sosyal-kültürel, eğitim, askerî, iktisadî ve diğer* olmak üzere alt tematik kategoriler belirlenmiştir. Bu tematik kategorilerin sayısal olarak dağılımları incelendiğinde kadınla ilgili sosyal-kültürel konuların metinde en fazla işlenen konu olduğu tespit edilmiştir. Bunu, eğitim, askerî, iktisadî, siyasi ve diğer konuların takip ettiği görülmüştür. Bu sonuç, Atatürkçü düşüncede, Cumhuriyet'in kadınla ilgili politikalarında, öncelikle kadının toplumsal hayattaki, içtimai heyetteki yerinin belirlenmesine önem verildiğini göstermiştir. Bu bağlamda medeni, ileri ve güçlü bir sosyal heyetin temeli olan aileye işaret edilmiş; milli menfaatlere ve milli terbiyeye uygun olarak cehaletin bertaraf edilmesi için milletın evlatlarını, yeni nesli yetiştirecek olan ilk terbiyenin verildiği yerin ana kucağı olması cihetiyle kadının analık vazifesinin öneminin altı çizilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre metinde dönemselsel bazda da Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonrasında kadınla ilgili öne çıkan konuların değiştiği gözlemlenmiştir. Cumhuriyet'in ilanından önce kadının heyet-i içtimaiyedeki yeri, Mütareke dönemi ve Kurtuluş Savaşı'ndan dolayı askerî konular öne çıkarken Cumhuriyet'in ilanından sonra kadın konusunun yeni rejimin politikaları çerçevesinde milli karakterini koruyarak çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda çağın ihtiyaçlarına uygun olarak eğitim, siyasi ve iktisadî konular bağlamında öne çıktığı görülmüştür. ASD'de, Mütareke ve Milli Mücadele döneminde kadın, işgaller karşısında yaşlısıyla çocuğuyla birlikte uğradığı zulümle bağımsızlık mücadelesinin haklılığını hem içerde hem dışarda anlatmanın sembolü olmanın yanında cephe gerisindeki hizmetleri ve kahramanlıklarıyla bir milletin ölüm kalım savaşında yeniden dirilişin timsali olarak yer almıştır. Savaş koşulları, tüm dünyada kadın hareketleri ve kadının kamusal alanda daha fazla görünürlüğü konusunda hareketliliğe yol açmıştır. Türkiye'de de benzer şekilde Cihan Harbi ve akabinde Milli Mücadele dönemindeki koşullar, kadınların her alanda daha fazla görünür olmasını sağlamıştır. Bu durum, Cumhuriyet Türkiye'sinde daha sonra atılacak adımlar için zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise ASD'de kadın, bağımsızlığını kazanmış bir milletin, medeni devletler ailesi içinde hak ettiği yeri alabilmesi için siyasetten ekonomiye, eğitimden kültür-sanata hayatın her sahasında modern Türkiye'nin çehresinin şekillenmesinde, yeni ulus devletin yapılanmasında "yeni"yi inşa eden ve sürecin aktif bir "özne"si olarak yer almıştır.

ASD'de anahtar kelimelerin geçtiği bağlamlar incelendiğinde tematik kategorilerde, Atatürk'ün Türk kadınına bakışında ve yeni rejimin kadınla ilgili politikalarında *asrîleşme, medenileşme, yeni zihniyet, yeni nesil, münevver, ölçülülük, milli kimlik, milli birlik ve beraberlik, ulusal bütünlük, milli bilinç, terakki, milletın inkişafı, kalkınma, tam bağımsızlık, demokratikleşme, eşitlik* gibi kavramların vurgulandığı görülmüştür. Yapılan analiz neticesinde, tüm bu kavramlar, Atatürk'ün

Türk kadınına bakışında, hem şahsi olarak entelektüel çizgisinin ve birikiminin takip edilebileceği hem de kurucu zihniyetin “kurucu felsefenin” kodlarının izlerinin sürülebileceği kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu kavramlar, etrafında örülen politikalarla, her aşamasında bizzat kadının erkekle eşit pay sahibi olduğu yeni kurulan Cumhuriyetin temellerine dair okuyucuya fikir vermektedir. ASD’de Kurtuluş Savaşı’yla tam bağımsızlığın elde edilmesinden sonra ulusal bütünlüğün muhafazasıyla kendi öz değerlerini koruyarak, tarihsel birikiminden hareketle Türk milletinin milli birlik ve beraberlik duygusu içinde ilerleme, asrileşme, medenileşme hedefleri çerçevesinde milli kimlik oluşturmada Türk kadınının Türk erkeği ile eşit rol aldığı bir model sunulduğu görülmüştür.

ASD’de kadının siyasi konumuyla ilgili veri azlığına rağmen, kadının siyasal alandaki temsilinin ve eşitlik anlayışının, milli hâkimiyet düşüncesinin bir parçası olarak demokratikleşme prensibinin bir yansıması olarak işlendiği görülmüştür. ASD’de kadının siyasal alandaki yeri ile ilgili çok fazla veri olmaması, dünyadaki gelişmelerle ve kurucu liderin kendi düşünsel hayatının gelişimiyle bağlantılı olarak açıklanabilir. Dünyadaki gelişmeler bağlamında, bazı ülkelerde süfraj haklarının elde edilmiş olmasının verdiği bir rahatlama ile oluşan Cihan Harbi sonrası suskunluk evresinin, yine giderek güçlenen otoriter eğilimli totaliter rejimlerin varlığının demokratik gelişmelere ket vurmasıyla kadın hareketinin zayıfladığı döneme denk gelişi gibi faktörlerden söz edilebilir. Atatürk’ün fikir hayatının evrimi bağlamında ise askeri mücadelenin başarıyla neticelenerek bağımsızlığın elde edilmesinden sonra siyasi ve hukuki devrimin büyük oranda tamamlanmasıyla birlikte kendisinin, 1927’den sonra siyasal konulardan ziyade yeni ulus devletinin inşasında kültür konularına ve politikalarına yönelmiş olmasının etkisinden bahsedilebilir. Bu çıkarsamayı, ASD’nin asıl odak noktasının 1919-27 arasındaki döneme odaklanmış olması, metinde yer alan söylev ve demeçlerin ağırlıklı olarak bu yıllar arasında yapılmış olması, siyasal konularla ilgili söylev, demeç ve konuşmalarının azalması da doğrulamaktadır. Yine Türkiye’de kadının siyasal haklarının tanınmasının 1930’lu yıllara denk gelişi de bu yorumu güçlendirmektedir.

Sonuç olarak ASD’de, Atatürkçü düşüncede ve Cumhuriyet’in kadına yönelik politikalarında, Türk kadınına bakış, hayatın her alanında bütünlükçü ve birbirini tamamlayan bir yaklaşımla ele alınmıştır; sosyal kültürel, eğitim, siyasi, askeri, iktisadi olmak üzere hayatın her alanında cinsiyet ayrımı gözetmeden erkekle beraber eşit haklara sahip Türk kadını profiline rastlanmıştır.

Kaynakça

- Acun F. (2005). Muhteva analizi metodu ve cumhuriyet tarihi araştırmalarında kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 27-50.
- Ahuvia A. (2001). Traditional, interpretive, and reception based content analysis: improving the ability of content analysis to adress issues pragmatic and theoretical concern. *Social Indicator Research* 54(2), 139-172.
- Akgün, S. ve Uluğtekin, M. (1989). Misak-ı Maarif. *Atatürk Yolu Dergisi*, 1(3), 285-349.
- Arıç, A. S. (1998). Türkiye’deki ilk kadın milletvekilleri ve meclis’teki çalışmaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 14(42), 889-905.
- Atatürk’ün söylev ve demeçleri I-III* (2006). (5. Baskı). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, III (1), 43-60.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların insan haklarının gelişimi ve Türkiye. *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, 7, 1-30.
- Bilgin, N. (2000). *İçerik analizi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Bolat, M. (2011). Tarihçesi, derlenmesi ve diziniyle Atatürk'ün söylev ve demeçleri [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Çiydem, E. (2021). Atatürk'ün TBMM yasama yılı açılış konuşmalarını Türk eğitim tarihi açısından değerlendirmek. 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, 573-596.
- Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Programı* (1935). Ankara: Ulus Basımevi.
- Dilthey, W. (2005). Başka kişileri ve onların yaşam ifadelerini anlama. (Metin Becermen Çev.). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 5, 151-161.
- Gadamer, H. G. (1977). *Philosophical hermeneutics*. (David E. Linge, Çev. ve Ed.). Berkeley: University of California Press.
- Gadamer, H. G. (1994). *Truth and method*. (2. Baskı). (Joel Weinsheimer ve Donald G. Marshall Çev.). New York: Continuum.
- Gökmenoğlu, T. ve Kondakçı, Y. (2015). Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde eğitim. *Elementary Education Online* 14(3), 1029-1043.
- Hermeneutik (yorumbilgisi) üzerine yazılar*. (1995). (D. Özlem, Der.). Ankara: Ark.
- Milli Mücadelede İstanbul mitingleri*. (1951). Kemal Arıburnu (Der.). Ankara: Yeni Matbaa.
- İnalçık, H. (2002). Hermenötik, oryantalizm, Türkoloji. *Doğu Batı*, 20, 13-39.
- İnan, A. (1969). *Atatürk'ten yazdıklarım*. Ankara: Altınok Matbaası.
- İnan, A. (2022). *Atatürk ve Türk kadın haklarının kazanılması tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kassarjian, H. H. (1977). Content analysis in consumer research. *Journal of Consumer Research* 4, 8-18.
- Kavcar, C. (1988). Atatürk ve kültür reformu. *Atatürk [Özel Sayı]*. *Erdem* 12, 915-924.
- Koç, F. (2021). Türkiye'de kadının yeni imajının oluşturulmasında Atatürk'ün rolü (1920-1938). 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, 781-829.
- Meunier J. G., Rolland S. ve Daoust F. (1976). A System for text and content analysis. *Computers and Humanities*, 10(5), 281-286.
- Öztürk, C. Atatürk döneminde eğitim-öğretim. *Atatürk Ansiklopedisi*. Erişim Adresi: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-egitim-ogretim/>.
- Sabiha Zekeriya. (1919, Mart 6). Kadınlığa dair Türk kadınlığının terakkisi. *Büyük Mecmua*, s. 12.
- Schacht J. (1964). *An Introduction to Islamic Law*, Oxford: Clarendon Press.
- Toprak, Z. (1994). Türkiye'de siyaset ve kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arsiulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)". *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2, 5-12.
- Toprak, Z. (2022a). *ATATÜRK kurucu felsefenin evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Z. (2022b). *Türkiye'de kadın özgürlüğü ve feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Devre 1, Cilt 27, İçtima Senesi 3, 196. İnikat / 21.2.1339.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 2. İnikat / 24.4.1336.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 9, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.3.1337.

- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 18, İçtima Senesi 8, 1. İnikat / 1.3.1338.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 28, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.3.1339.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 3. İnikat / 13.8.1339.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 7, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.3.1340.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 1, İçtima Senesi 2, 2. İnikat / 3.3.1340.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 19, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1341.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, Cilt 27, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1926.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 1, İçtima Senesi 1, 1. İnikat / 1.11.1927.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 5, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1928.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 13, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1929.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 22, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1930.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, Cilt 17, İçtima Senesi 3, 37. İnikat / 20.3.1930.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 4, İçtima Senesi 1, 1. İnikat / 1.11.1931.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 10, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1932.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 18, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1933.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 25, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1934.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 4, Cilt 25, İçtima Senesi 4, 12. İnikat / 5.12.1934.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 6, İçtima Senesi 1, 1. İnikat / 1.11.1935.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 13, İçtima Senesi 2, 1. İnikat / 1.11.1936.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 20, İçtima Senesi 3, 1. İnikat / 1.11.1937.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 5, Cilt 27, İçtima Senesi 4, 1. İnikat / 1.11.1938.
- Uzun, H. (2005). Atatürk'ün Nutuk'unun içerik analizi [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi].
YÖK Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanı.
- White M. D. ve Marsh E. E. (2006). Content analysis: *a flexible methodology*. in *library trends*,
55(1), 22-45.

EK 1: Atatürk'ün TBMM Yasama Yılı Açış Konuşmaları ve Tarihleri

- 24 Nisan 1920 (24.4.1336) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Mart 1921 (1.3.1337) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Mart 1922 (1.3.1338) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Mart 1923 (1.3.1339) tarihli TBMM Açış Konuşması
13 Ağustos 1923 (13.8.1339) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Mart 1924 (1.3.1340) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1924 (1.11.1340) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1925 (1.11.1341) tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1926 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1927 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1928 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1929 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1930 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1931 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1932 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1933 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1934 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1935 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1936 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1937 tarihli TBMM Açış Konuşması
1 Kasım 1938 tarihli TBMM Açış Konuşması

